

Г.А. Бегимова^{1*}, Б.Р. Құлжанова², А.Ж. Назарова²

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.

²Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*e-mail: gukjik_76@mail.ru

ҚАЗАҚ ЖӘНЕ ТҮРІК ТІЛДЕРІНДЕГІ ӨСІМДІК АТАУЛАРЫНЫҢ УӘЖДЕМЕСІ

Қазіргі кезде түркі халықтарының тілін, әдебиетін, дінін, дүниетанымын, ортақ құндылықтарын, рухани мирастарын, дүниетанымын зерттеу, зерделеу ісі белең ала бастады. Шыққан тегі бір, сан ғасырлық тарихы бойынша бірдей оқиғаларды бастан өткерген түркі халықтарының түп-төркінін тану, сайып келгенде, осы ұлысқа жататын әр халықтың өзінің өткенін, болмысын тану екендігі сөзсіз. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ және түркі тілдерінің өзара ұқсас және ерекше қасиеттерін айқындау, оны ғылымның арналы саласына айналдыру – құптарлық іс. Мақала қазақ және түркі тілдерінің сөз байлығындағы құнарлы да ауқымды саланың бірі – өсімдік атауларын екі тілдегі материалдарды, тілдік деректерді салғастыру арқылы олармен жақынырақ танысудың, тақырыптық мазмұны мен теориялық негізін меңгерудің бірден-бір ғылыми-практикалық құралы болып саналады. Қазақ және түркі халқының өсімдіктерге қатысты дүниетанымын этнолингвистикалық қырынан таныту осы мақсаттың нәтижесінде жарыққа шықты. Мақаламызда қос халық тіліндегі өсімдік атауларының шығуына негіз болған уәждемелер, олардың басқа құбылыстарға ұқсастырыла қойылған атаулары салыстырылып, ортақ тұстары мен айырмашылықтары, мәдени өсімдіктерге қатысты лексемалардағы ұлттық таным сипатталып, айқындалды. Өсімдік атауларының тілдік табиғаты этнолингвистикалық тұрғыда зерттеп-зерделенді. Өсімдіктердің жіктелімі бойынша атаулар табиғатына назар салынды. Қазақ және түркі тілдеріндегі өсімдік атаулары семантикалық тұрғыдан топтастырылды. Тіл біліміндегі өсімдік атауларының зерттелуіне, этнолингвистикалық зерттеулерге шолу жасалынды. Қазақ және түркі тілдеріндегі фитонимдердің ортақ ұстарына талдау жасалып, олар этнолингвистикалық аспектіде қарастырылды. Түркі халықтарының мифологиясын зерделеп, өсімдікке қатысты түсініктерін көрсету, мақал-мәтелдері мен нақыл сөздерін салғастыру да зерттеудің негізгі мақсатына кіреді.

Түйін сөздер: этнолингвистика, ұлттық таным, өсімдік атаулары, уәждеме.

G.A. Begimova^{1*}, B.R. Kulzhanova², A.Zh. Nazarova²

¹L.N. Gumilyov Eurasian National University, Kazakhstan, Nur-Sultan

²Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

*e-mail: gukjik_76@mail.ru

Motivation of plant names in Kazakh and Turkish languages

At present, the study of the language, literature, religion, worldview, common values, spiritual heritage, worldview of the Turkic peoples is gaining momentum. Undoubtedly, the recognition of the origins of the Turkic peoples, who have the same origins and centuries of history, is, in the end, the recognition of the past and nature of each nation belonging to this ethnic group. From this point of view, it is desirable to identify the similarities and differences between the Kazakh and Turkish languages, to turn it into a branch of science. The article is one of the most fruitful and extensive areas of vocabulary of the Kazakh and Turkish languages - the only scientific and practical tool for closer acquaintance with plant names by comparing bilingual materials, linguistic data, mastering the thematic content and theoretical basis. The ethnolinguistic aspect of the Kazakh and Turkish peoples' views on plants came to light as a result of this goal. In our article, the motives for the origin of plant names in the two vernacular languages, their names, which are similar to other phenomena, are compared, their commonalities and differences, national cognition in tokens related to cultivated plants are described and identified. The linguistic nature of plant names has been studied ethnolinguistically. Attention was paid to the nature of the names in the classification of plants. Plant names in the Kazakh and Turkish languages are semantically grouped. An overview of the study of plant names in linguistics, ethnolinguistic research. An analysis of the common denominators of phytonyms in the Kazakh and Turkish languages was made, which were considered in the ethnolinguistic aspect. The main purpose of the study is to study the mythology of the Turkic peoples, to show their understanding of plants, to compare proverbs and sayings.

Key words: ethnolinguistics, national knowledge, plant names, motivation

Г.А. Бегимова^{1*}, Б.Р. Кулжанова², А.Ж. Назарова²

¹Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Казахстан, г. Нур-Султан

²Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

*e-mail: gukjik_76@mail.ru

Мотивация названий растений в казахском и турецком языках

В настоящее время стало актуально изучение языка, литературы, религии, мировоззрения, общих ценностей, духовных преемников, мировоззрения тюркских народов. Несомненно, что признание истоков тюркских народов, имеющих одно происхождение, переживших одинаковые по многовековой истории события, в конечном счете, является признанием собственного прошлого, бытия каждого народа, принадлежащего к этому улусу. С этой точки зрения, выявление сходных и уникальных свойств казахского и тюркского языков, превращение его в русловую отрасль науки – истинное дело. Статья является единственным научно-практическим инструментом для изучения тематического содержания и теоретической основы изучения названий растений, сопоставления языковых данных, материалов на двух языках – одной из самых обширных областей в словообразовании казахского и турецкого языков. В результате этой цели была раскрыта этнолингвистическая грань мировоззрения казахского и турецкого народа. В данной статье были сопоставлены мотивы, послужившие основанием для происхождения названий растений на двух языках, сопоставлены их названия, сходные с другими явлениями, описаны и определены общие черты и различия, национальное познание в лексемах, относящихся к культурным растениям. Языковая природа названий растений изучена с точки зрения этнолингвистики. По классификации растений особое внимание уделено на природу названий. Семантически сгруппированы названия растений на казахском и турецком языках. Проведен обзор изучения названий растений в языкознании, этнолингвистических исследований. Проведен анализ общего содержания фитонимов в казахском и турецком языках, которые были рассмотрены в этнолингвистическом аспекте. Изучение мифологии тюркских народов, демонстрация их представлений о растениях, сопоставление пословиц и поговорок, также входит в основную цель исследования.

Ключевые слова: этнолингвистика, национальное познание, названия растений, мотивация.

Кіріспе

Қазіргі кезде түркі халықтарының тілін, әдебиетін, дінін, дүниетанымын, ортақ құндылықтарын, рухани мирастарын, дүниетанымын зерттеу, зерделеу ісі белең ала бастады. Шыққан тегі бір, сан ғасырлық тарихы бойынша бірдей оқиғаларды бастан өткерген түркі халықтарының түп-төркінін тану, сайып келгенде, осы ұлысқа жататын әр халықтың өзінің өткенін, болмысын тану екендігі сөзсіз. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ және түркі тілдерінің өзара ұқсас және ерекше қасиеттерін айқындау, оны ғылымның арналы саласына айналдыру – құптарлық іс. Бұл жайлы қазақ және түркі халықтарының тілі мен оның жекелеген салаларына қатысты айтсақ та болады. Себебі күні бүгінге дейін бұл екі халық бір-бірімен мәдени, рухани жағынан тығыз қарым-қатынаста болды, қиын кездерде бір-біріне сүйеу болып келді. Тек ХХ ғасырдың бас жағында Кеңес өкіметі орнағаннан кейін бұл байланыс біраз жыл бойы үзіліп қалғандай еді. Алайда өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдары Кеңес Одағы қарамағындағы түркі халықтарының бәрі тәуелсіздіктеріне қол жеткізгеннен кейін бұл сабақтастық қайта жаңғырды. Әсіресе

тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында Қазақстан мен Түркия арасында әлеуметтік-экономикалық байланыс қарқынды өрістеді. Дегенмен өзара ынтымақтастық пен әріптестіктің жарқын үлгісі ғылым саласында да өзін көрсетіп келеді. Отыз жылға жуық уақыт бойы жасалған тілдік, этнографиялық, әдеби зерттеулер – осының айқын айғағы. Мұның бәрі тілдің, әдебиеттің, халық білімінің (фольклор) екі елді жақындата түсетін алтын көпір екенін де дәлелдейді. Осы тұрғыдан алғанда, біз еңбегімізде қазақ және түркі халықтарындағы өсімдік атауларына қатысты уәжділікті пайымдауды зерттеуді мұрат тұтып отырмыз.

Зерттеу материалы және әдістері

Мақалада қазақ және түркі тілдеріндегі өсімдік атауларының этнолингвистикалық сипатын зерделеу арқылы, олардың уәжділігі анықталады. Нәтижесінде этимологиялық тұрғыдан, індету, төркіндету тәсілдері, салыстырмалы әдіс қолданылады. Кейбір атаулардың тілдік мәнін халықтық ұғым-түсініктерге сүйене отырып, сипаттау үшін этнолингвистикалық тәсілге де назар аударылды.

Әдебиетке шолу

Түркі халықтарындағы өсімдік атаулары жеке тілдік салада жеткілікті түрде зерттелген. Кеңес өкіметінің кезінде өсімдіктерге қатысты көптеген монографиялар, кітаптар жазылды, мақалалар жарияланды. Оардың ішінен алғашқы ізашар ғалымдар ретінде біз Н.И. Аненков, Б.А. Федченко, И.В. Ларин, И.М. Крашаниников, Н.В. Павлов, В.И. Андреев, Н.И. Рубцов, М.Г. Попов, П.П. Поляков, Б.А. Быков пен қазақ өсімдіктанушыларынан Ө. Қисықов, С. Арыстанғалиев, Е. Рамазанов, Т. Мұсақұловтардың есімдерін айта кетуді орынды санаймыз. Әрине, ғалым Б. Қалиев осы салада үлкен еңбек сіңірген ғалымдардың бірі. Сонымен қатар Г. Ұйықбаеваның «Өсімдіктердің халықтық атаулары» деген тақырыптағы кандидаттық диссертациясы да осы салаға қатысты арнайы зерттеулердің бірі. Онда қазақ тіліндегі фитонимдерге қатысты ономазиология мен мотивация теориясының жалпы жақтары, өсімдіктердің халықтық және ғылыми атауларының айырмашылықтары, өсімдіктердің халықтық атауларының мотивациялануы, сондай-ақ, қазақ, орыс, латын тілдеріндегі өсімдік атауларының уәждену жүйесіндегі ұқсастықтар мен айырмашылықтар сөз болған. Ал түрік ғалымдарынан Фатих Алкайыштың еңбегі өте іргелі зерттеу болып табылады. Сонымен қатар, Гизем Филіздің «Kitab-ı Dede Korkut'ta Hayvan ve Bitki Adları» («Қорқыт ата» кітабындағы зоонимдер мен фитонимдер) атты еңбектері Орта Азиядағы ежелгі тайпа болып есептелетін оғыздардың әдеби мирастарындағы адам мен табиғат арақатынасының маңызды жайттарын ашуымен құнды (Filiz Gizem, 2019:145). Зерттеуші Эбру Гүлсойдың «Dede Korkut ve Manas'ta Bitki ve Hayvan Kültü» («Қорқыт ата» және «Манаста» өсімдік және жануар культі) деген этнолингвистикалық сипаттағы зерттеулер түркі халықтарының мәдениеті мен өнеріндегі, ауыз әдебиетіндегі, жырлары мен дастандарындағы, мақал-мәтелдеріндегі жеміс-жидектер мен шөп атауларына қатысты дүниетанымын, әдет-ғұрып, наным-сенімдерін қарастыра отырып, олардың маңызын тереңінен зерделейді (Gülsoy Ebru, 1998:124).

Нәтижелер мен талқылау

Өсімдіктер өмірлерін аңшылықпен өткізген алғашқы адамдардан бастап, осы кезге дейін

маңызды күнкөріс көзі болып келді. Адамдар тіршілік үшін өсімдіктерді тануға және әртүрлі салаларда қолдануға мәжбүр еді. Сондықтан өсімдіктердің адамға тән қасиеттер мен сипаттарды еншілеуін қалыпты нәрсе санаған жөн. Адамдар өсімдіктерге ағат қояды. Өсімдіктерға ағат қойғанда әр ұлт, әр халық өзінің көзқарасын, өмір салтын, философиясын, сезімі, ойлары мен қиялын жарыққа шығарады. Осы себептен өсімдік атауларында адамға тән қасиеттердің кеңінен орын алатындығы көрінеді. Мәселен, Ш. Мұртазаның «Қызыл жебе» романында Рысқұлдың орыс ғалымы Дмитриевке жолбасшы бола жүріп, өсімдіктер жайлы пікір алысатыны жайлы эпизод бар. «Есік көлді айналып өткен соң алпауыт Талғардың төскейі басталып, жол қиындай берді. Өсімдіктің реңі өзгеріп, биік жайлау жаннатындағы жайқалған тау гүлдері атакты ғалымды жайрандай қарсы алды. Дмитриев атынан домалап түсіп, тау гүлдерін теңіз кешкендей малтып жүріп, көкемаралды бір сипап, киік-отын бір иіскеп, бір кезде:

– О, эдельвейс! – деп айқайлап жіберген. – Эдельвейс жанкешті қаһарман ерлердің гүлі. Сені де көретін күн бар екен-ау!

Рысқұлға мұның бәрі ерсі. «Құдайдың қу шөбіне де өстіп таңданады екен-ау. Ғалымбысың деген, ерте күнді кеш қылмай баратын шыңына бармаймыз ба?» – деп қалған.

Ғалым әр шөпті сабағынан бәкімен қиып алып, ыждағаттап дорбаға салып, қойын дәптеріне әлденелерді жазумен әлек.

– Мынау – эдельвейс. Қазақша аты не? – деп сұрайды Рысқұлдан.

– Е, құдай, кәдімгі қаргүл ғой. Кейде еңлік деп те атайды.

– Мынаны біз аконит дейміз, қазақтар не дейді.

– Ол тұқымың құрғыр уқорғасын. Мал жемейді, жесе өліп қалады.

Есік көлдің желкесі желкілдеген көкорай. Қызыл, жасыл жайқалған гүл. Шүмілдік пен ботагөз, қазтамақ пен желайдар, рауғаш пен ауша, жанаргүл мен қашқаргүл, сарғалдақ пен құлмақ, долана мен ұшқат аралас сансыз шөптер аттарын географ ерінбей ежіктеп сұрап, хаттап алды» (Мұртаза, 1991: 47).

Осы үзіндіден қазақтардың түрлі өсімдіктерге қасиетіне, сыртқы пішініне қарай ағат қоюға шебер болғанын көреміз. Төрт түлік малды күнделікті тұрмыс-тіршілігінің ажырағысыз бір бөлігіне айналдырған көшпелі халық оларға азық-ауқат болатын өсімдіктерге, шөптерге де атау беріп,

қыр-сыры мен қасиетін жете таныған. Олардың атауын естіген сайын қазақ тілінің бай екендігі, әлеуетінің молдығы айқындала түседі. Ғалым Б. Қалиев өсімдіктерге қойылған атаулардың ерекшелігін былай деп көрсетеді: «Халықтық атауларға тән ерекшеліктердің бастысы – ол жасалуы жағынан тым қарапайым, ат қою мотивемі халыққа жақсы таныс, мағынасы жағынан елдің бәріне түсінікті сөздер болып келетіндігі. Олардың мотивемдері ретінде әсіресе төрт түлік мал атаулары мен аң-құс атаулары, түрлі жан-жануарлар мен құрт-құмырсқа, жәндік атаулары, олардың дене мүшелерінің атаулары, сондай-ақ, табиғат құбылыстарына қатысты: тау, тас, құм, жер, су, жел, ай, күн, түн деген сияқты сөздер мен әр түрлі түсті білдіретін: ақ, көк, қара, сары, қоңыр, көгілдір тәрізді сөздер және өсімдіктердің иісі мен дәмі, көлемі, өсетін жері, шаруашылық маңызы, т.б. ерекшеліктері мен қасиеттерін көрсететін сөздер басты роль атқарады» (Қалиев, 1998:47). Сонымен қатар қазақ тіліндегі өсімдіктер күнделікті тұтынатын бұйым мен затқа, адамға, оның физикалық ерекшеліктеріне, кескін-кейпіне, мінезіне, отбасы жағдайына, өмір кезеңдеріне байланысты болып та келеді.

Қазақ тіліндегі бұйым-зат аттарымен байланысты құрылған өсімдік атаулары: алқа, арыс, бадана, барқыт, жамбыл, жұпар, қанжыға, кенеп, құрақ, әсел, сыбызғы, сәлде, шайыр, шетен, тошала, айлауық, боян, бұлдақ, жіпілген, қазанақ, қымыздық, көмірген, мықан, ошаған, саумалдық *т.б.* Адамның отбасы жағдайына қатысты құрылған өсімдік атаулары: өгейшешек, өгейшөп. Адамның физикалық ерекшеліктерімен байланысты өсімдік атаулары: бек, берік, бұйра, сүмелек, быртылдақ, арық жалбыз, қасқа жусан, керенқұлақ, көкқасқа, сақаушөп, саңырауқұлақ, тазқара, текесақал. Адамның мінез-құлқымен байланысты құрылған өсімдік атаулары: арыс, ебелек, жебір, кодыраң, сана, сұңғыла, сүмелек, тарлан, зерек, зығыр, мейіршөп, толғақшөп, жындышөп, кержусан, тентекмия. Іс пен кәсіпке қатысты өсімдік атаулары: шайыр, тарлан, тәуіпдәрі. Адам өмірінің кезеңдерімен байланысты өсімдік атаулары: балғын, құрақ, лақса, балауса, балдырған, балғын арша, жасаңшөп, шаушымылдық. Туысқандыққа, адамның күй-жайына қатысты өсімдік атаулары: ақкелін, бойдақ бидай, келіншекбоз, бабажапырақ, балақыз, баялыш, бәйшешек, бәйтерек, қатынжаңғақ, кемпіршаш, кемпіршөп, мырзатерек, мырзақурай, мырзасораң. Мәртебе, дәрежені білдіретін

өсімдік атаулары: жөке, шайыр, шора, тарлан. Жан-жануар аттарына қатысты өсімдік атаулары: құмай, құралай, ләйлек, тана, тайқар, ботташық, бұғыты, тарғақ, сырттан. Түр-түс атауларымен байланысты құрылған өсімдік атаулары: боз, қаракеней, қырмызы, кәреней, шағыр, ақтық, алматы, алша, қараған, қарағай, қызамық, қызыл, қызылша, көгілдір, көкше, күреңкей, шегіршін. Дене мүшелері мен бөлімдерінің атауларымен байланысты құрылған өсімдік аттары: жөргем, қабақ, мамық, сауыр, шеңгел, запыран, қылқан, қылша, қылтық, тұяқша. Жер аттарына қатысты құрылған өсімдік атаулары: сораң, тік, тұңғиық, беделік, құмақ, құмаршық, сорғыш, шеттік, татыран. Пішіні мен ерекшеліктеріне қарай құрылған өсімдік атаулары: бұйра, масақ, ноқат, сәлде, шие, тік, ажырық, бұрыш, бұршақ, бүлінгек *т.б.* Жынысқа қатысты құрылған өсімдік атаулары: ереймен, еркек, ермен, ермене, балақыз, баялыш, бәйшешек, бәйтерек, дәрібай, ербасы, еркекшөп, кәріқыз, қатынжаңғақ, кемпіршаш, кемпіршөп, қызжібек, қызсаумалдық, қызсаусақ *т.б.* Сезімге, көңіл-күйге қатысты өсімдік атаулары: жылауық, сүйіндір, шаттауық, үпілмәлік. Материалды жағдайға байланысты құрылған өсімдік атаулары: барақ, барша. Табиғат жағдайларымен байланысты құрылған өсімдік атаулары: желкек, желшек, қарлыған, самалдық, шықшылдық. Адам бойында тудыратын әсерге қатысты өсімдік атаулары: қышытқан, қышытқыш, қышытпа, қуырдақ. Еліктеуіш сөздермен байланысты құрылған өсімдік атаулары: бортылдақ, дүңгіршек, сылдырмақ, шыртылдақ, шытырақ, шытырлақ, шытыршық, тыршық. Өсімдіктердің арасындағы ұқсастыққа қатысты туындаған өсімдік аттары: арпақан, бадамша, бидайық, қаңбақтай. Қарым-қабілетпен байланысты өсімдік атаулары: жалбаңқұлақ, керенқұлақ. Ел, қала, ұлт, құрлық аттарымен байланысты құрылған өсімдік атаулары: Африка тарысы, Алматы апорты, Алматы аруы, Амур барқыты, ауған сасыр, Азия күнгелдісі, Ферғана жусаны, грек жаңғағы, қашқаргүл, қытай алмасы, қытайпияз *т.б.* Дін мен сенімге байланысты құрылған өсімдік атаулары: арамжусан, арамжоңышқа, арамқұмық, арамсою, ассалау-мағалейкум, иманжапырақ, қожақат, *т.б.* Әдемілікті, сұлулықты білдіретін сөздермен байланысты өсімдік атаулары: Алматы аруы, әсемсары, әйбәтмия, шырайгүл. Кісі (қыз) аттарына қатысты құрылған өсімдік атаулары: баршынгүл, баяншырын, қызжібек, құралай,

құртқагүл, нарғызгүл, сұлушаш, шолпаншаш. Жан-жануар аттарымен байланысты құрылған өсімдік атаулары: ақ ешкінің жапырағы, ақ итжүзім, аққой, ақкуоты, алабота, арыстанауыз, арқар бұйырғын, арқаржусан, арқаркөк, арқароты т.б. Адам мен жан-жануардың дене мүшелері атауларымен байланысты құрылған өсімдік аттары: ақбас, ақбас жоңышқа, ақбас шалғын, ақбасбалау, ақбасқурай, ақбасшөп, ақбілек, ақжүрек, аққанат, аққанатшөп, ақкылтық, ақтамақ гүл т.б.

Итсигектің қасиеті жайлы Ақселеу Сейдімбек танымдық мәні бар мақаласында егжей-тегжейлі баяндайды. Оның айтуына қарағанда, жаз ортасына дейін итсигек еш қалпын бұзбай тұрып алады. Оған күннің сәулесі мен жаңбыр суы еш әсер етпейтіндей көрінеді. Бірақ «шілде айы туғанда ғана әлгі итсигектің ажарсыз қу бұтағына ғайыптың күшімен жан біткендей әр жер-әр жерінен ұсақ көк түйіндер пайда бола бастайды. Сол түйін күн өткен сайын жапырақсыз көк бұтақшаға айналып, итсигекке иыр-қиыр бір буын болып қосылады. Шілде ортадан ауғанда әлгі көк бұтаның басынан қан-сөлсіз, күн қуратқан шүберектей болып бес тілді ұсақ гүл жарады» (Сейдімбек, 1997:279). Итсигектің пайдасын жақсы білген көшпелі қазақтар малға тиетін ит-құсқа қарсы у мен төрт түліктің қотырын жазатын дәрі алатын болған.

Өсімдік атаулары тілімізде кең қолданылып, тиісті грамматикалық формалармен түрленіп, әр түрлі сөздермен тіркесе келіп, сан қилы мағыналар туғызады. Олардың ең көбі – екі сөздің бірігуі арқылы жасалған атаулар. Бұл өте кең тараған, аса өнімді тәсіл. Сондықтан да ол тілімізде айрықша орын алады. Екі сөзден тұратын өсімдік атауларының көпшілігі негізінен бір затты екінші затпен ұқсастыру, метафоралық теңеу негізінде жасалынады. Өсімдік атауларының екінші сыңарлары көбінесе оны не нәрсеге теңеп, салыстырып тұрғанын көрсетеді (Жоханасова, 2000:71).

Өсімдіктер қазақ тілінде метафоралар мен теңеулердің тууына да себеп болған. Мысалы, қазақ тілінде балқарағайды «тайга аруы» деп атайды. Сол сияқты бәйшешек – көктем гүлі, батат – тәтті картофель, борық – су астының наны, женьшень – өмір тамыры, жүзім – Оңтүстік перзенті, борық – су астының наны, емен – ағаштар патшасы, жүгері – дала аруы, дала падишасы, итмұрын – шипалы бұта, картоп – екінші нан, зығыр – Солтүстік жібегі, кактус

– түн аруы, қант қызылшасы – *tәтті түбір*, *tәтті тамыр*, күнбағыс – күн гүлі, күріш – Сыр маржаны, пальма – шөл аруы, сексеуіл – шөл аруы, құмайт шөлдің көмірі, қоңыр балдыр – тірі қоршау, қарақұмық – Солтүстік күріші, қызғалдақ – дала гүлі, мақта – ақ алтын, самырсын – тайғаның наны, тартаржапырақ – ақ адамның ізі, сорго – шөл даланың түйесі, эдельвейс – тау гүлі.

Ал түркі тілдері табиғатпен етене байланыс ішінде дамыған және деректі түсіндіруге сүйенген тіл. Түркілер өсімдіктерге ат қойғанда оларға өздерінің ерекшеліктерімен суреттеуге тырысқан. Өмірге деген көзқарасы, сезім мен ой әлемдерімен қатар өсімдіктің түр-түсі, пішіні, өсіп-жетілу мен қолдану саласын да назарда ұстаған (Duran, 1998:223-229).

Адамға тән ерекшеліктермен құрылған өсімдік атауларын төмендегідей түрде жіктеуге болады:

1. Отбасы жағдайына байланысты құрылған өсімдік атаулары.
2. Туысқандық атауларға байланысты құрылған өсімдік атаулары.
3. Қарым-қабілетке қатысты құрылған өсімдік атаулары.
4. Ұлт пен халыққа байланысты құрылған өсімдік атаулары.
5. Жыныстық ерекшеліктерді білдіру үшін құрылған өсімдік атаулары.
6. Дін мен сенімдерге байланысты құрылған өсімдік атаулары.
7. Діни және әдеби тұлғаларға байланысты құрылған өсімдік атаулары.
8. Сезімдерге байланысты құрылған өсімдік атаулары.
9. Үй болуға, үйленуге қатысты құрылған өсімдік атаулары.
10. Адамның дене пішіміне байланысты құрылған өсімдік атаулары.
11. Адам өмірінің түрлі сатыларына байланысты құрылған өсімдік атаулары.
12. Адам мінезіне байланысты құрылған өсімдік атаулары.
13. Адам есіміне байланысты құрылған өсімдік атаулары.
14. Материалдық жағдайға байланысты құрылған өсімдік атаулары.
15. Қызметке байланысты құрылған өсімдік атаулары.
16. Атақ-дәрежеге байланысты құрылған өсімдік атаулары (Alkayış, 2007: 63).

Отбасы жағдайына қатысты өсімдік атаулары: «öksüz» («өксүз» – «жетім») және «ріç» («пич» – «көрдемше», «қодірең») сөздерімен құрылған. «Өксүз» сөзі түрікше «анасы жоқ жетім» деген мағынаны білдіреді. Парсыша «пич» сөзі өсімдіктерге байланысты мынадай мағынада қолданылады: а) Будандаспаған, б) Бір өсімдіктің айналасында қайтадан тамыр жайып, өздігінен өсе беретін өскіндер (Nişanyan, 2002:89). Қазақ тілінде бұл сөздің алғашқы мағынасы, яғни «көрдемше» сөзі «некесіз туған бала» ұғымын білдірсе, екінші «қодірең» сөзі көбінесе арнайы екпесе де, тұқымы жерде қалғандықтан, бақшада жыл сайын шыға беретін мәдени өсімдіктерді (қызанақ, аскөк, пияз) сипаттау үшін беріледі. Отбасы жағдайымен байланысты анықталған алты түрлі өсімдіктің тек біреуі («өксүзали») жалқы есім болып аталған. Мысалы: Өксүзали («Öksüzali», өксүз чийдеми («öksüz çiğdemi»), өксүзоғлан («öksüzoğlan»), өксүзоғлан чийдеми («öksüzoğlan çiğdemi»), пичгүл («piçgöl»), пичкирен («piçkiren») (CLAUSONS, 1972: 500).

Туысқандық атауларға байланысты құрылған өсімдік атаулары: «ана» («ана»), «baba» («баба» – «әке»), «baci» («бажы» – «қарындас»), «kardes» («кардеш» – «іні, бауыр»), «dede» («деде» – «ата»), «nane» («нине» – «әже»), «yeğen» («йеген» – «жиен»), «kız» («кыз» – «кыз») сөздерімен келеді. Бұлардың ішінде ең көп қолданылатыны «деде» сөзі. Айрықша «Alidede» («Алидеде») өсімдігінде жалқы есім қолданылған болса, басқа мысалдар жалпы есімдермен құрылған. Кейбіреулерінде қос туысқандық атауы бірге келтірілген: «anababa kekiği» («анабаба кекиги»), «anababa kokusu» («анабаба кокусу»), «anali kızlı» («аналы кызлы»). Туысқандыққа байланысқа құрылған кейбір өсімдік атаулары сын есімдік тіркес, кейбіреуі де зат есімдік тіркес түрінде келеді. Туысқандық атауы әрі зат есім, әрі сын есім болып та қолданылады.

Мысалы: Алидеде («Alidede»), анабаба кекиги («anababa kekiği»), анабаба кокусу («anababa kokusu»), аналы кызлы («anali kızlı»), айдеде («aydede»), баба инжири («baba inciri»), баллыбаба («ballibaba»), дедебөрт («dedebört»), дедедегнеги («dededeğneği»), деде гүлү («dede gülü»), дедемсакалы («dedemsakalı»), дедесакалы мантары («dedesakalı mantarı») т.б. Түрік тілінде қарым-қабілетке байланысты өсімдік атауы тек біреу ғана. Ол «sakar otu» («сакар оту») деген атпен келеді. Қазақша мағынасы «бұзақы өсімдік». Ал ұлт пен халыққа байланысты өсімдік аттары жиі кездеседі. Бұған түріктердің

айналасындағы басқа халықтармен, ұлттармен аралас-құралас болуы да өз әсерін тигізгені анық (Zeynalov, 1993:38). Өсімдік атауларындағы ұлт пен ұлыс аттарын «алман» («неміс»), «американ», «араб», «арнаут» («албан»), «авшар», «бошнак» («босниялық»), «эрмени» («армян»), френк («француз»), «жапон», «латын», «мажар», «османлы», «түрік» сөздері құрайды. Бұлардың ішіндегі «авшар» жиырма төрт тайпадан тұратын Оғыз қауымдастығына жатады. Басқалары ұлт атауларын білдіреді. Оның ішінде «латын» және «османлы» сөздері тарихта өмір сүрген қауымдардың атын білдірсе, қалғандары бүгінде де тіршілік етіп жатқан ұлыстарды сипаттайды. Американ бұрыш ағашы мен «Арапдеде» («Arapdede») өсімдіктері сын есімдік, қалғандары зат есімдік тіркеске жатады (Cruse, (2000): 100).

Сондықтан ұлт пен халыққа байланысты атаулар кейде сын есім, кейде зат есім қызметін атқарады. Бұлар өсімдіктердің келген жерлерін көрсетеді.

Мысалы: Алман папатиясы («Alman papatiası»), американ алмұрты («Amerikan armudu»), американ бұрыш ағашы («Amerikan biber ağacı»), арапдеде («Arapdede»), араб алмасы («Arap elması»), араб саңырауқұлағы («Arap mantarı»), араб өсімдігі («Arap otu»), арапсачы («arapsacı»), арапсика («arapsiki»), араб сүмбүлі («Arap sümbülü»), араб шалғамы («Arap şalgamı»), мажар жүзімі («Macar üzümü»), османлы лаласы («Osmanlı lâlesi»), түрік бұрышы («Türk biberi»), түрік емені («Türk meşesi»), түрік өсімдігі («Türk otu») т.б.

Жыныстық ерекшеліктерді білдіру үшін құрылған өсімдік атауларын білдіретін сөздер мыналар: «кыз, қатын, қары, әйел («avrat»), ханым, хатун, ер, еркек, ұл, ұлан («oğlan»)). Бұлардың ішіндегі «кыз, қатын, қары, әйел, ханым, хатун» қыз-келіншектерге тиесілі, ал «ер, еркек, ұл, ұлан» аттары еркектерге тән жыныстық ерекшеліктерді белгілейтін сөздер. Жыныстық айырмашылыққа қатысты сөздер әрі сын есім, әрі зат есім тұлғасында тұрады.

Мысалы: Акчакызы («akçakızı»), ак кадын пармағы («ak kadın parmağı»), аккыз («ak-kız»), алоғлу («aloğlu»), аврат оту («avrat otu»), Айшекадын («ayşekadın»), балкадын («balkadın»), бозоғлан («bozoğlan»), дөвүлмүш аврат оту («dövülmüş avrat otu»), дулаврат оту («dulavrat otu»), дулкарыгөмлеги («dulkarigömleği»), еркек ағашы («erkek ağaç»), еркек жүзім («erkek üzüm»), еркуртаран («erkurtaran»), гүлхатун

(«*gülhatun*»), кадынпармак («*kadınparmak*»), кадынбуду («*kadınbudu*»), гүзелаврат оту («*güzelavrat otu*»), гүзелхатун гүлі («*güzelhatun çiçeği*»), гүзелоғлан («*güzeloğlan*»), ханымағзы («*hanımağzi*»), ханым қолы («*hanımeli*») т.б. (Deely, 1990 : 24). Дін мен сенімдерге байланысты құрылған өсімдік атаулары дін мен наным-сенімнің ықпалынан пайда болған деп саналады. Түрік тілінде әсіресе дінмен байланысты өрбитін өсімдік атаулары жиі кездеседі. Бұлардың ішіндегі құлшылықпен байланысты өсімдіктер «*abdest*» («дәрет»), «намаз», киелі мекен ерекшелігіне ие атаулар «*türbe*» («кесене»), діни тұлға мен діни дәрежелерді білдіретіндері «*Bektaşî*» («Бекташи»), «*evliya*» («әулие»), «*gâvur*» («гәуір»), «*hacı*» («қажы»), «*hoca*» («қожа»), «ұстаз»), «*keşiş*» («монах»), «*paraz*» («папа»), «*peygamber*» («пайғамбар») сөздері. Мұның ішінде «дәрет, намаз, кесене, Бекташи, әулие, қажы, қожа, пайғамбар» сөздері ислам дінімен, «яхуди» сөзі яхуди дінімен, «монах, папа» сөздері христиан дінімен байланысты (Emiroğlu, 1984:154). «Гәуір» сөзі арабша «кафир» немесе парсыша «гәбірден» келетіндіктен, мұсылман еместерге берілетін жалпы есім.

Мәселен: Абдеситбозан оту («*abdestbozan otu*»), Бекташи жүзімі («*Bektaşî üzümü*»), әулие шөбі («*evliya otu*»), гәуір бакласы («*gâvur baklası*»), гәуір хашиши («*gâvur haşhaşı*»), гәуір қияры («*gâvur hiyarı*»), гәуір қызылшасы («*gâvur pancarı*»), гәуір жуасы («*gâvur soğanı*»), пайғамбар гүлі («*peygamber çiçeği*»), пайғамбар тікені («*peygamber dikenî*»), пайғамбар жүзімі («*peygamber üzümü*»), түрбе өрігі («*türbe eriği*»), яхуди бакласы («*Yahudi baklası*»), яхуди құрмасы («*Yahudi hurması*»).

Діни және әдеби тұлғаларға байланысты құрылған өсімдік атаулары дін мен әдебиет саласында белгілі адамдардың есімдеріне қатысты құрылған. Дінмен байланысты тұлғалардың есімдері (Дәуіт, Әбужахил, Хауа, Иса, Мәриям, Сүлеймен, Қызыр) Құранда аталады. Бұлардың ішінде «Хауа» және «Мәриям» әйел есімдері; «Дәуіт, Әбужахил, Иса, Сүлеймен, Қызыр» ер кісілердің есімдері. «Қаражаоғлан» Түркияда өмір сүрген халық ақыны. Ол XVII ғасырдағы Анадолы түрік әдебиетінің алдыңғы қатарлы өкілдерінің бірі болып саналады.

Мәселен: Бухурумәриям («*buhurumeriyet*»), Дәуіт жапырағы («*Davut yaprağı*»), Әбужахил қарбызы («*Ebucehil karpuzu*»), Хауа ана қолы («*Havvaanaeli*»), Иса тікені («*İsa dikenî*»), Қаражаоғлан саңырауқұлағы («*Karacaoğlan*

mantarı»), Мәриямана асмасы («*Meryemana asması*»), Мәриямана тікені («*Meryemana dikenî*»), Мәриям ана қолғабы («*Meryemanaeldiveni*»), Мәриям шөбі («*Meryem otu*»), мүһрүсүлеймен («*mührüstüleyman*»), сарықызыр алмасы («*sarıhızır elması*»).

Сезімдерге байланысты құрылған өсімдік атауларын «жылау, жапа, қасірет, қарқылдау, махаббат» сөздері құрайды. Бұлардың ішіндегі «ағламак» («жылау») сөзі негізінен қайғы-мұнның, кейде сүйінішке қатысты жағдайды, «*sefa*» («жапа») жәбір, қайғыны, «*hasret*» («қасірет») сағыныш сезімін, «*kahkaha*» («қарқылдай күлу») бақытты, «*muhabbet*» («махаббат») сүйіспеншілік пен ғашық сезімді білдіреді.

Мәселен: Жылауық шырша («*Ağlayan çam*»), жылауық келін («*ağlayangelin*»), жапа гүлі («*sefa çiçeği*»), қасірет гүлі («*hasret çiçeği*»), қарқылдай (күлген) гүл («*kahkaha çiçeği*»), махаббат гүлі («*muhabbet çiçeği*»).

Үй болуға, үйленуге қатысты құрылған өсімдік атаулары «*gelin*» («келін»), «*güvey*» («күйеу»), «*dul*» («тұл»), «*evlenme*» («үйлену») сөздері. Бұлардың ішінде «келін», «күйеу» жұбайлық өмірге қатысты ұғымды, ал «үйлену» отбасына қатысты мәнді білдіреді.

Мәселен: дулаптал шөбі («*dulaptal otu*»), дулаврат шөбі («*dulavrat otu*»), дулқары гөмлеги («*dulkarigömlęi*»), үйлену гүлі («*evlenme çiçeği*»), келін алмұрты («*gelinarmudu*»), гелинбоған («*gelinboğan*»), келін гүлі («*gelin çiçeği*»), келін тілі («*gelindili*»), гелиндүгмеси («*gelindüğmesi*»), гелинэли («*gelineli*»), келін алмасы («*gelinelması*»), гелинфенери («*gelinfeneri*»), гелингүлдүрен («*gelingüldüren*»), келін гүлі («*gelin gülü*»), гелин гүвейі алмасы («*gelin güveyi elması*»), гелинкадын («*gelinkadın*»), келін саңырауқұлағы («*gelin mantarı*»), гелинмуму («*gelinmumu*»), келін шөбі («*gelin otu*»), күйеу шөбі («*güvey otu*») т.б.

Адамның дене пішіміне байланысты құрылған өсімдік атаулары мыналар: «*süse*» («ергежейлі»), «*kel*» («таз»), «*köse*» («көсе»), «*sağır*» («саңырау»). Бұлардың ішіндегі «ергежейлі», «таз», «көсе» сөздері адамның сыртқы кескін-келбетіне, ал «саңырау» есту қабілетіне қатысты ұғым болып табылады (Boygaz, 1996:254).

Мысалы: жүжекыз («*ciçekiz*»), келбаш («*kelbaş*»), келчичеги («*kelçiçeği*»), келкыз чичеги («*kelkız çiçeği*»), көсе бидай («*köse buğday*»), көсехалил («*kösehalil*»), көсе шөбі («*köse otu*»), көсесефер («*kösesefer*»), көсе дақылы («*köse tahılı*»), сағыркулак («*sağırkulak*»).

Адам өмірінің түрлі сатыларына байланысты құрылған өсімдік атаулары екеу. Олар «*çocuk nefesi*» («бала тынысы»), «*delikanlı*» («жігіт»). Ал адам мінезіне байланысты құрылған өсімдік атауларын «*yalancı*» («жалғаншы», «өтірікші») деген сөздер құрайды.

Мәселен: Йаланжы акация («*yalancı akasya*»), йаланжы бұрыш («*yalancı biber*»), йаланжы чириш («*yalancı çiriş*»), йаланжы егир («*yalancı eğir*»), йаланжы хаважыва («*yalancı havacıva*»), йаланжы ысырган («*yalancı ısrıgan*»), йаланжы кечи («*yalancı keçi*»), йаланжы кеневир («*yalancı kenevir*»), йаланжы лаванта чичеги («*yalancı lavanta çiçeği*»), йаланжы өт ағашы («*yalancı öd ağacı*») т.б. Адам есіміне байланысты құрылған өсімдік атаулары төмендегідей есімдерден құралған: «Әли, Айша, Фатима, Ыдырыс, Махмұт, Мәриям, Нәби, Сүлеймен және Йусуф (Жүсіп)». Бұлардың ішінде «Әли, Ыдырыс, Махмұт, Нәби, Сүлеймен, Йусуф» – ер кісілердің есімдері болса, «Айша, Фатима, Мәриям» – әйел адамдардың аттары (Baytop, Turhan, 1997:89).

Мәселен: Әли бей бидайы («*Alibey buğdayı*»), Әли дедес («*Alidede*»), Әли өксүз («*Aliöksüz*»), Айша қатын («*ayşekadın*»), Бодур Махмұт («*bodur mahmut*»), буһуру Мәриям («*buhurumeryem*»), Фатима шашы («*fatmasacı*»), Қара Фатима («*karafatma*»), Хафыз Әли («*hafızali*»), Хүснү Йусуф («*hüsnüyusufo*»), Ыдырыс ағашы («*ıdris ağacı*»). Түрік тілінде материалдық жағдайға байланысты бір ғана өсімдік атауы бар, ол: «*yoksul buğday*» («кедей бидай»). Ал қызметке, кәсіпке байланысты құрылған өсімдік атаулары мыналар: «әскер, аңшы, («*çalgıcı*») аспапшы, шопан, диірменші, көмірші, («*pehlivan*») палуан, себетші, сиқыршы, шәрбәтші, жүзімші». Бұл сөздерге назар аударғанда, кәсіпке, іске қатысты ұғымдардың «аңшы, әскер, шопан, диірменші, көмірші, палуан, себетші, шәрбәтші, жүзімші», ал ерекше қасиет иесі болуды қажетсінетіндер «аспапшы, сиқыршы» сөздері екенін көреміз. Бұл сөздер зат есімді және сын есімді тіркестер түрінде қолданылады.

Мәселен: Ал пехливан («*al pehlivan*»), әскер борусу («*asker borusu*»), әскер гүлі («*asker gülü*»), аңшы жүзімі («*avcı üzümü*»), аспапшы шөбі («*çalgıcı otu*»), шопан чантасы («*çobançantası*»), шопан чырасы («*çobançırası*»), шопанчөкертен («*çobançökerten*»), шопандегнеги («*çobandeğneği*»), шопандүдүгү («*çobandüdüğü*»), шопанекмеги («*çobanekmeği*»), шопан алмасы («*çoban elması*»), шопанқасығы («*çobankaşığı*»), шопанинесі («*çobanığnesi*»), шопанкалдыран

(«*çobankaldıran*»), шопан көстеги («*çoban kösteği*»), шопанпүскүлү («*çobanpüskülü*»), шопанпүскүлүгиллер («*çobanpüskülügiller*»), шопансүзгежи («*çobansüzgeci*»), шопантаккеси («*çobantakkesi*»), шопантарағы («*çobantarağı*»), шопантузлугу («*çobantuzluğu*»), шопан жүзімі («*çoban üzümü*»), диірменші жүзімі («*değirmenci üzümü*») т.б. (Heger, Klaus 1963:89).

Өсімдік атауларында қолданылатын адамға қатысты атақ-дәрежелер мыналар: «бей, әмір, император, казы, король, паша, сұлтан, шах, уәзір, («*efendi*») мырза».

Мәселен: Алибей бидайы («*Alibey buğdayı*»), бей алмұрты («*bey armudu*»), бейбегенди («*beybeğendi*»), бейбөрегі («*beyböreği*»), бейзамбағы («*beyzambağı*»), әмірәли («*emirali*»), әмірсұлтан («*emirsultan*»), император лаласы («*imparator lalesi*»), император саңырауқұлағы («*imparator mantarı*»), император шөбі («*imparator otu*»), кадыбаш тікен («*kadıbaş diken*»), кадыбашы («*kadıbaşı*»), кады шөбі («*kadı otu*») т.б.

Қорытынды

Жоғарыдағы деректер негізінде түркі халықтарында өсімдік атауларының уәждемесі көбінесе ұқсас болып келетіндігі көрінеді. Олар жан-жануарларға ғана қатысты емес. Өйткені бұлардың ішінде адамның сыртқы пішіні, кескін-келбеті мен істейтін кәсібі мен жұмысына қатысты қойылған өсімдік атаулары жиі кездеседі. Осы тұрғыдан алғанда, ғалым Б. Тілеубердиев мынадай пікір айтқан болатын: «Когнитивтік тұрғыдан қарағанда, фитонимдік топонимдер, фитотопонимдер тек мал шаруашылығына қатысты деп есептеуімізге болмайды, себебі өсімдіктерге байланысты жер-су аттарында басқа да көптеген лингвоментальды ұғымдар, түсініктер, уәждік негіздер жатыр. Жалпылап айтқанда, ономастикалық «өсімдік» концептісінің көп деңгейлі құрылымында наным-сенімдерге, мал шаруашылығына, эстетикалық талғамдарға, географиялық позитивизмге (табиғи нысанның (объектінің) физика-географиялық ерекшелігінің тілде көрсетілуі), мифтік танымға т.б. байланысты түрлі когнитивтік ақпараттар бар. Осы ақпараттардың кодталған түрін айқындап ашып беру, өсімдік атауларының ономастикалық деңгейде пайда болуын анықтау, олардың когнитивтік негіздерін табу – «өсімдік» лингвономастикалық концептісін талдап беру болып табылады» (Тілеубердиев, 2007:184).

Әдебиеттер

- Filiz Gizem. (2019) Kitab-ı Dede Korkut'ta Hayvan ve Bitki Adları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. – Denizli.
- Gülsoy Ebru. (1998) Dede Korkut ve Manas'ta Bitki ve Hayvan Kültü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. – Balıkesir.
- Мұртаза Ш. (1991) Таңдамалы шығармалар. Қызыл жебе. – Алматы: «Жазушы».
- Қалиев Б. (1989) Қазақ тіліндегі өсімдік атаулары. – Алматы: «Ғылым».
- Сейдімбек А. (1997) Қазақ әлемі. Этномәдени пайымдау. Оқу құралы. – Алматы: «Санат».
- Жоханасова Х.М. (2014) Бұғы-маралға қатысты өсімдік атауларының семантика-грамматикалық ерекшелігі. //ҚазҰУ Хабаршысы.
- Duran A. (1998) «Türkçede Bazı Bitki Adlarının Veriliş Sebepleri» // Türk Dili, Ankara. (555).
- Alkayış F. (2007) Türkiye Türkçesindeki Bitki Adları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. – Kayseri.
- Nişanyan S. (2002) Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü. – Ankara: Adam Yayınları.
- CLAUSONS. G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford University Press – ISBN10 0198641125 P.1038.
- Zeynalov F. Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi, (Çev.: Yusuf Gedikli). – İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.
- Cruse, A. D. (2000). “Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics”, Oxford University Press – ISBN 0-19-870010-5. P. 424.
- Deely, J. (1990). Basics of Semiotics. Bloomington: Indiana University Pres. – ISBN 0253316766 P. 149.
- Emiroğlu K. (2000) Uygarlık ve Bitki Adları. Tarih ve Toplum, İstanbul.
- Boyras Ş. (1996) «Karacaoğlan'da Hayvan ve Bitki Adlarının Fonksiyonları», Türklük Bilimi Araştırmaları, İstanbul, (2).
- Baytop, Turhan. (1997) Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara.
- Heger, Klaus (1963). “Homographie, Homonymie und Polysemie”. M. Niemeyer Pres.- ISBN 7653316766 P. 491.
- Тілеубердиев Б.М. (2007) Қазақ ономастикасының лингвоконцептологиялық негіздері. – Алматы: «Арыс» баспасы.

References

- Alkayış F. (2007) Türkiye Türkçesindeki Bitki Adları. Yayınlanmamış Doktora Tezi. [Plant Names in Turkey Turkish. Unpublished Doctoral Thesis]– Kayseri, 2007. (in Turkish).
- Boyras Ş. (1996) «Karacaoğlan'da Hayvan ve Bitki Adlarının Fonksiyonları», Türklük Bilimi Araştırmaları, [«Functions of Animal and Plant Names in Karacaoğlan»] – İstanbul, 1996. (in Turkish).
- Baytop, Turhan; Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK Yayınları. [Turkish Dictionary of Plant Names, TDK Publications] – Ankara, 1997. (in Turkish).
- Clausons. G. (1972). An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford University Press – ISBN10 0198641125 P.1038. (in English).
- Cruse, A. D. (2000). “Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics”, Oxford University Press – ISBN 0-19-870010-5. P. 424. (in English).
- Duran A. (1998) «Türkçede Bazı Bitki Adlarının Veriliş Sebepleri» // Türk Dili, [Reasons for Giving Some Plant Names in Turkish]. Ankara. (in Turkish).
- Deely, J. (1990). Basics of Semiotics. Bloomington: Indiana University Pres. – ISBN 0253316766 P. 149.
- Emiroğlu K.(1984). Uygarlık ve Bitki Adları. Tarih ve Toplum, [Names of Civilizations and Plants.] İstanbul. (in Turkish).
- Filiz Gizem. (2019). Kitab-ı Dede Korkut'ta Hayvan ve Bitki Adları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. [Names of Animals and Plants in the Kitab-ı Dede Korkut.] – Denizli. (in Turkish).
- Heger, Klaus (1963). “Homographie, Homonymie und Polysemie”. M. Niemeyer Pres.- ISBN 7653316766 P. 491.
- Johanasova X.M. (2014) / Bұғы-маралға қатысты өсімдік атауларының семантика-грамматикалық ерекшелігі [Semantic and grammatical features of plant names related to deer.] – Almaty. Bulletin of the KazNU.
- Kaliyev B. (1988). Kazak tilindeгі өсімдік атаулары [Plant names in the Kazakh language. –Almaty: sienece, 240 b. (in Kazakh).
- Murtaza Sh.(1991). Tandamalı shigarmalar. Kizil jebe [Favorite works. Red arrow.] – Almaty: “Writer”.
- Nişanyan S. (2002). Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü. [Genealogy of Words: Etymological Dictionary of Modern Turkish.] – Ankara: Adam Yayınları. (in Turkish).
- Gülsoy Ebru. (1998). Dede Korkut ve Manas'ta Bitki ve Hayvan Kültü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. – Balıkesir. (in Turkish).
- Seydimbek A. (1997). Kazakh alemi. Etnomadenu paiymday. Oky kыralu [The Kazakh world. Ethnocultural thinking. Textbook.] – Almaty: “Sanat”.
- Tleuberdiev B.M. (2007). Kazakh onomastikasynyn lingvokonseptologiallyk negizderi [Linguo-conceptual bases of Kazakh onomastics.] – Almaty: “Arys Publishing House”.
- Zeynalov F. (1993). Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi, (Çev.: Yusuf Gedikli). [Comparative Grammar of Polish Dialects]– İstanbul: Cem Yayınevi, (in Turkish).